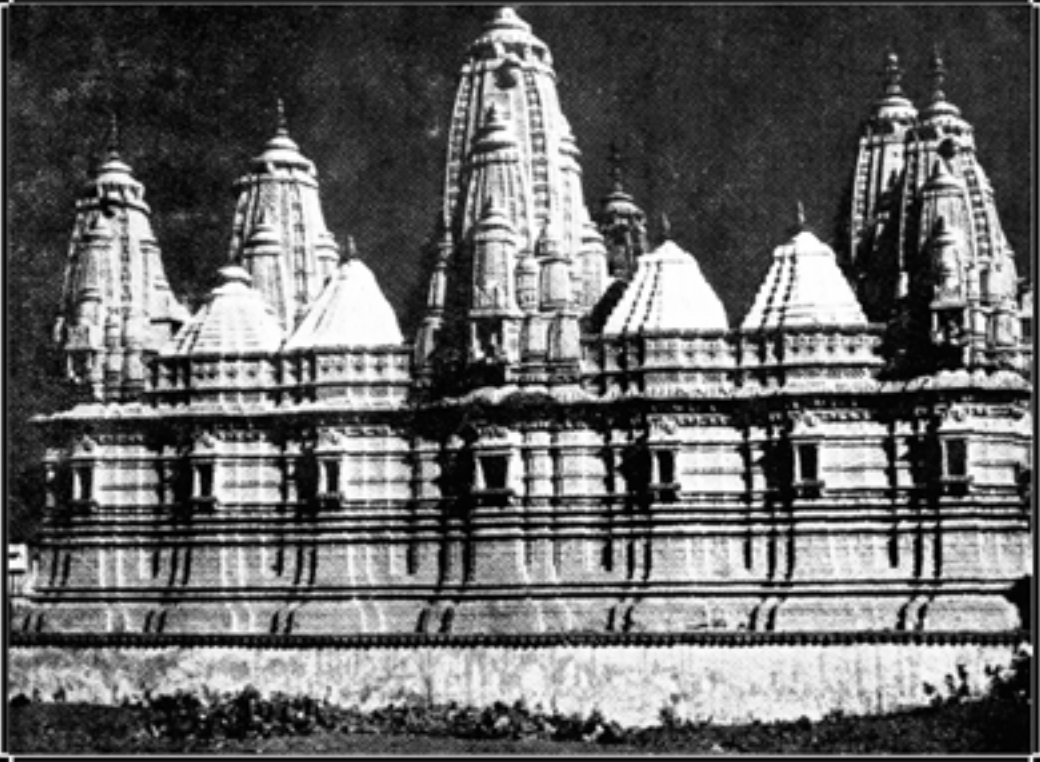

શ્રી સંધીજી દિગંબર જૈન મંદિર, સાંગાનેર - રાજસ્થાનનું ૧૧-૧૨મી શતાબ્દીનું પ્રાચીન જૈન મંદિર

સાંગાનેર

સાંગાનેર : સંધિજીનું મંદિર

- આવાગમન : રેલ્વે સ્ટેશન : જયપુર - ૧૫ કિ.મી.
બસ સ્ટેશન : જયપુર સેન્ટ્રલ બસ સ્ટેન્ડ - ૧૩ કિ.મી.
- પહોંચવાનો સરળ માર્ગ ... : અજમેરી ગેટ, જયપુરથી સડક રસ્તે
- નજીકનું મુખ્ય શહેર : જયપુર - ૧૩ કિ.મી.
- નજીકના તીર્થક્ષેત્રો : પદમપુરા - ૨૩ કિ.મી.,
શ્રી મહાવીરજી - ૧૮૪ કિ.મી.,
ચૂલગિરિ (ખાનિયાજી) - ૧૮ કિ.મી.

જયપુર શહેરથી લગભગ ૧૩ કિ.મી. દૂર સાંગાનેર તીર્થક્ષેત્ર આવેલું છે. જયપુરથી સાંગાનેર જવા માટે એસ. ટી. ની બસ પણ મળે છે. જયપુરની આસપાસમાં બીજા અનેક તીર્થક્ષેત્રો જેવા કે શ્રી મહાવીરજી, પદમપુરા, સાંગાનેર, ચૂલગિરિ, વિગેરે આવેલા છે. જો ઓછા સમયમાં

બધા સ્થળોની યાત્રા કરવી હોય તો તાતા સુમો કે તાતા ક્વોલીસ જેવી ગાડી બાંધીને જવું સારૂ છે. આ ગાડીમાં આઠ વ્યક્તિઓ સામાન સાથે આરામથી બેસી શકે છે. એક દિવસમાં સાંગાનેર, ચુલગિરિ અને પદમપુરાની યાત્રા ખુશીથી થઈ શકે છે. શ્રી મહાવીરજી જૂદી દિશામાં આવેલ છે અને તે દૂર છે. તેથી ત્યાં એસ. ટી. બસમાં જવું વધારે સારૂ છે. જયપુરથી શ્રી મહાવીરજી આખો દિવસ ઘણી એસ. ટી. બસ મળે છે અને તેમાં જગ્યા પણ મળે છે.

સાંગાનેરમાં સૌથી મોટું, ભવ્ય અને પ્રાચીન મંદિર સંઘીજીનું અતિશયક્ષેત્ર મંદિર છે. આ મંદિર સંવત ૧૦૧૧માં બનાવ્યું હોવાનું જાણવા મળેલ છે. એટલે કે દસમી શતાબ્દીનું આ મંદિર છે. મંદિર ઉપર ઊંચા-ઊંચા આઠ ભવ્ય શિખરો છે, જેના દર્શન કરતા જ મંદિરજીની ભવ્યતાનો ખ્યાલ આવી જાય છે.

બુન્દેલખંડમાં જેવું ખજુરાહો યાત્રાધામ છે, તેવું જ ભવ્ય આ મંદિર કહી શકાય. મંદિરના પ્રવેશદ્વાર જોતા માઉન્ટ આબુના દેલવાડાના મંદિરો યાદ આવ્યા વિના રહેતા નથી. આખું મંદિર લાલ પથ્થરના નક્શીકામથી ભરપુર છે. મંદિરની બહારની દિવાલ ઉપર લાલ પથ્થરમાં ભક્તામર સ્તોત્રના ૪૮ શ્લોકો કોતરેલા છે. લખેલા નહીં, પણ કોતરેલા છે. મંદિરજીમાં પ્રવેશતા જ લાલ પાષાણનું આકર્ષક અને સુંદર તોરણદ્વાર છે. છજાઓની નીચે થાંભલાઓમાં ઉપર વાજંત્રો વગાડતી, નૃત્યગાન કરતી કિન્નર દેવીઓ અને ચામર ઢોળતી દેવાંગનાઓ દશ્યમાન થાય છે, જે પ્રાચીનકળાના અજોડ નમૂનાઓ છે. મંદિરજીમાં વચ્ચે શ્રી મહાવીર પ્રભુ પદ્માસન સફેદ આરસના પ્રાચીન લગભગ ૨ ફીટના છે. તેમની બંને બાજુ પદ્માસન સફેદ આરસના પ્રાચીન પ્રતિમાજી છે. બીજા મંદિરમાં વચ્ચે શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની સફેદ પાષાણની નવ ફેણવાળી મનભાવન પ્રતિમાજી છે. આ પ્રતિમાજીની આજુ-બાજુમાં પણ શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની અન્ય બે પ્રતિમાજીઓ છે. ત્રીજા મંદિરમાં ત્રણ ખડ્ગાસન પ્રતિમાજી છે, જે પ્રાચીન છે. તેમની બાજુમાં ડાબી તરફ બીજા ત્રણ પદ્માસન પ્રતિમાજી છે.

આખુ મંદિર લાલ પાષાણનું છે. તેમજ મંદિરમાં મૂકેલાં સ્થંભો પણ લાલ પાષાણના જ છે, જે નક્શીકામ અને કોતરકામથી ભરપુર છે. તેથી મંદિર ભવ્ય લાગે તે સ્વાભાવિક છે. સામાન્ય રીતે મંદિરો ઈંટ અને ચુનાથી બાંધેલા હોય અથવા તો આરસના હોય. પરંતુ લાલ પાષાણમાં અને તે પણ નક્શીકામ અને કોતરકામથી ભરપુર હોય તેવા મંદિરો ભાગ્યે જ જોવા મળે છે.

મંદિરમાં ઉપર ચોવીસી ભગવાનનું મંદિર છે, જેમાં બે ભગવાનની એક દેરી છે. તે સિવાય ચારે તરફ ભગવાનને માથે ઝીલ્યા હોય તેવું દશ્ય છે. અહીં ચૌમુખી ભગવાન છે, જેમાં શ્રી આદિનાથ ભગવાન બે છે અને શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન બે છે. સામાન્ય રીતે ચારે દિશામાં એક જ ભગવાન હોય છે, જ્યારે અહીં શ્રી આદિનાથ ભગવાન બે અને શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન બે છે.

નીચે ભોંયરામાં ૧૪ પગથિયાં ઉતરતા એક મંદિર છે, જેમાં સફેદ આરસના શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાન, શ્રી અભિનંદન ભગવાન તથા શ્રી મુનિસુવ્રતનાથ ભગવાન છે. નીચે કુલ સાત પ્રતિમાજી છે, જેની સ્થાપના સંવત ૧૨૦૨માં થયેલી છે. જે સાત પ્રતિમાજી છે, તેમાં ત્રણ પ્રતિમાજી ૫ ફીટના સફેદ આરસના પદ્માસન છે અને બીજા ચાર પ્રતિમાજી સફેદ આરસના ૨૥ ફીટના છે.

જેવી રીતે મંદિરમાં ડાબી તરફ ભોંયરૂ છે, તેવી જ રીતે જમણી તરફ પણ તેવું જ ભોંયરૂ છે. આ રીતે વાંચ્યું હોય તેને જ ભોંયરામાં મંદિર છે તે વાતનો ખ્યાલ આવે તેવું છે. આ બીજા ભોંયરામાં વચ્ચે શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભગવાન પદ્માસન સફેદ આરસના ૨૥ ફીટના છે. તેમની બંને બાજુ બે ભગવાન સફેદ આરસના પદ્માસન ૪ ફીટના છે. ભોંયરાનું પ્રવેશદ્વાર તદ્દન નીચું છે. તેથી ખૂબ નીચે નમીને જ અંદર જઈ શકાય છે. તે સિવાય ૩ ફીટના શ્રી સંભવનાથજી તથા શ્રી મલ્લિનાથજીના પ્રતિમાજી છે. વચ્ચે નાના એકાદ ફીટના ખડ્ગાસન પ્રતિમાજી છે.

આ સિવાય અહીંની એક વિશેષતા છે. અહીં આ મંદિરમાં નીચે અન્ડરગ્રાઉન્ડ સાત માળ સુધી મંદિર છે, જે અતિ પ્રાચીન છે. ત્યાં સામાન્ય જનતા કોઈ જઈ શક્તી નથી. કહેવાય છે કે કોઈ બાલયતિ દિગંબર સાધુ જ તેમની સાધનાના બળથી નીચે જઈ શકે છે. અંદર જાય ત્યારે તે મુનિ સંકલ્પ કરીને જાય છે કે હું અમુક જ સમય આ મંદિરમાં રહીશ અને પ્રતિમાજીને નીચેથી બહાર ઉપર લાવવાનો સંકલ્પ કર્યો હોય તો અગાઉથી નક્કી કરે કે હું બે કે ત્રણ દિવસમાં જરૂર આ પ્રતિમાજીને અહીં પાછા ભોંયરામાં મૂકી જઈશ. આ બધું ત્યાંની પરિચય-પુસ્તિકામાં લખેલું છે. તેમાં વિશેષ લખેલ છે કે સૌ પ્રથમ ચારિત્ર ચક્રવર્તી આચાર્ય શ્રી શાંતિસાગરજી મહારાજ સને ૧૯૩૩માં નીચે ગયા હતા. ત્યાર પછી ઘણા વર્ષો સુધી કોઈ નીચે ગયેલ નહીં. ત્યાર પછી સન ૧૯૭૧માં આચાર્ય શ્રી દેશભૂષણજી મહારાજ નીચે ગયા હતા અને ત્યાર પછી સન ૧૯૮૬માં આચાર્ય શ્રી વિમલસાગરજી અને સન ૧૯૯૨માં શ્રી કુન્થુસાગરજી મહારાજ અને સન ૧૯૯૪માં મુનિ શ્રી સુધાસાગરજી મહારાજ નીચે ગયા હતા અને તેઓ પ્રતિમાજીઓને બહાર લાવ્યા હતા. આ રીતે તેઓ તા. ૧૨ જૂન, ૧૯૯૪ના રોજ યક્ષદેવરક્ષિત ભૂગર્ભના જિનબિંબોના સૌને દર્શન કરાવવા માટે બહાર લાવ્યા હતા. ત્યારબાદ તા. ૨૦ જૂનથી તા. ૨૪ જૂન, ૧૯૯૮માં જ્યારે પહેલા માળે ચોવીસી ભગવાનની વેદી પ્રતિષ્ઠા હતી, ત્યારે ૧૦૮ શ્રી સુધાસાગરજી મહારાજ આ પ્રતિમાજીઓને બહાર લાવ્યા હતા અને કહે છે કે તે વખતે પાંચથી છ લાખ શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને દર્શન કરાવ્યા હતા અને ચાર દિવસ પછી બધા જ પ્રતિમાજીઓને પાછા નીચે ચોથા માળમાં મૂકી આવ્યા હતા. આ પ્રસંગ બન્યા પછીથી સંઘીજીના મંદિરનો મહિમા ખૂબ જ વધી ગયો છે. હવે આ વાત સત્ય માનવી કે ન માનવી તે સંબંધી બે મત પ્રવર્તે તે સ્વાભાવિક છે. પણ આ વાતને ખોટી કઈ રીતે માનવી ? કારણ કે તા. ૨૦ જૂનથી તા. ૨૪ જૂન, ૧૯૯૮ નક્કી કહે છે. વળી ૫-૬ લાખ માણસો એકત્રિત થયા હતા-તે સૌએ નજરે આ વસ્તુ જોઈ છે. તો આ વાત ખોટી છે તેમ કઈ રીતે કોઈ કહી શકે ? અગાઉ સૌ મુનિઓ નીચે ત્રણ માળ સુધી ગયા હતા. જ્યારે આ

વખતે મુનિ શ્રી સુધાસાગરજી મહારાજ ચોથા માળ સુધી નીચે ગયા હતા. ત્યાંથી ૩૨ નંગ પ્રતિમાજી બહાર લાવ્યા હતા અને ચાર દિવસ પછી બધા જ પ્રતિમાજીને નીચે ચોથા માળમાં પાછા મૂકી આવ્યા હતા. આથી સંઘીજીના મંદિરનો દિન-પ્રતિદિન વિકાસ થતો જાય છે. મંદિરની દિવાલ ઉપર ધાર્મિક-ઐતિહાસિક ચિત્રપટો બનાવીને લગાવીને મંદિરની શોભા વધારી છે.

અગાઉ સાંગાનેરમાં દિગંબર જૈનોના ૭૦૦ ઘર હતા. પરંતુ કાળાનુક્રમે આજીવીકા અર્થે સૌ બહારગામ ચાલ્યા ગયા અને હાલ તો દિગંબરના માત્ર ૭-૮ ઘર જ છે. પરિણામે સંઘીજીના મંદિરની દશા જીર્ણોદ્ધાર થઈ ગઈ હતી. ફરીને ઉપર લખેલ બનાવ બન્યા પછી યાત્રિકોની સંખ્યા વધતી જવાથી પ્રબન્ધકારીણી કમિટી આ ક્ષેત્રના વિકાસ માટે વધુ ને વધુ પ્રયત્નો કરી રહી છે. તેના ફળસ્વરૂપે અહીં જ્ઞાનસાગર છાત્રાવાસ કરેલ છે. તેમજ નવી સંસ્કૃત કૉલેજનું નિર્માણકાર્ય પણ શરૂ થયેલ છે. તે સિવાય ૨૦ રૂમોની અને એક મોટા હોલની ધર્મશાળા શરૂ થઈ છે, જેમાં દરેક રૂમમાં બે પલંગ છે. બાથરૂમ-લેટ્રીન જનરલ છે. હમણાથી ભોજનશાળા પણ શરૂ કરેલ છે. તેમજ મંદિરમાં શ્રી ઋષભદેવ ગ્રંથમાળાની સ્થાપના પણ થઈ છે, જ્યાં દિગંબર જૈન સાહિત્ય મળી શકે છે.

ચા-નાસ્તો બહાર કેન્ટીનમાં કરવો પડે છે. હજૂ પણ આ ક્ષેત્રના વિકાસ માટે નવી ચોવીસ વેદીઓ બનાવવાની યોજના ચાલુ છે. તેમજ વિજળી માટે બે મોટા જનરેટરો તથા પાણી સંગ્રહ માટે એક મોટી ટાંકીની યોજના ચાલુ છે. તેમજ ધર્મશાળામાં ૨૫ નવી રૂમો ગાદલા સહિતની બનાવવાની યોજના ચાલુ છે. આ મંદિરજીનો ફોન નં. ૨૭૩૦૩૮૦ છે. પત્ર લખવો હોય તો સરનામુ-પ્રબન્ધકારીણી કમિટી-શ્રી દિગંબર જૈન અતિશયક્ષેત્ર મંદિર, સંઘીજી જૈન મંદિર રોડ, સાંગાનેર - ૩૦૩૮૦૨ જી.જયપુર છે.

સાંગાનેરના અન્ય મંદિરો:-

સંઘીજીના આ મુખ્ય મંદિર સિવાય સાંગાનેરમાં આવેલા બીજા નવ દિગંબર જૈન મંદિરોની વિગત નીચે મુજબ છે.

- (૧) શ્રી ઢાઈ પૈડી કા મંદિર, નામદેવ ચોકમાં
- (૨) શ્રી બઢાયન્દજી કા મંદિર, નામદેવ ચોકમાં
- (૩) શ્રી ગોદીયોં કા મંદિર, નામદેવ ચોકમાં
- (૪) શ્રી પાટનીયોં કા મંદિર, નામદેવ ચોકમાં
- (૫) શ્રી ઢોલીયોં કા મંદિર, જૈન મહોલ્લામાં
- (૬) લુહાડીયોં કા મંદિર, જૈન મહોલ્લામાં
- (૭) ચૌમુ ગાર્ડન મંદિર, સ્ટેડીયમ પાસે

(૮) ચિત્રકૂટ કોલોની મંદિર, એર પોર્ટ

(૯) વીરોદય મંદિર, નસીયાજી

નામદેવ ચોકના ચારે મંદિર એક જ ગલીમાં તદ્દન પાસે-પાસે જ છે. નામદેવ ચોકના પહેલા મંદિરમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ, શ્રી આદિનાથ પ્રભુ તથા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન પદ્માસને પ્રાચીન શ્યામ વર્ણના પ્રતિમાજી છે. પાછળ સફેદ આરસના ૪ ફીટના એક પ્રતિમાજી છે. નાના-મોટા થઈને કુલ ૨૧ ભગવાન એક જ લાઈનમાં એક જ વેદી ઉપર બિરાજમાન કર્યા છે. નામદેવ ચોકના બીજા મંદિરમાં એક જ વેદી ઉપર બધા થઈને કુલ ૧૭ ભગવાન છે. તેમાં મૂળનાયક શ્રી પુષ્પદન્ત ભગવાન સફેદ આરસના પદ્માસન છે. તેમની ડાબી તરફ શ્યામ આરસના પદ્માસને શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન અને જમણી તરફ શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાન શ્યામ આરસના પદ્માસન ૧૥ ફીટના છે.

જૈન મહોલ્લામાં લુહાડીયોં કા મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન સફેદ આરસના પદ્માસન ૧૥ ફીટના છે. તેમની બંને તરફ પંચધાતુના પ્રતિમાજી છે. અહીં મોટો સ્વાધ્યાય હોલ છે, જેને શ્રી શાંતિનાથ ભવન કહે છે. સાંગાનેરમાં સંધીજીનું મંદિર એક જ ખૂબ મોટું અને વિશાળ મંદિર છે. બાકીના આ બધા મંદિરો તદ્દન નાના અને સામાન્ય છે.

બઢાયન્દજી કા મંદિરમાં વચ્ચે આરસના પદ્માસન શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ૨ ફીટના છે. તેમની બાજુની દેરીમાં શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન સફેદ આરસના પદ્માસન ૨૥ ફીટના છે. તે સિવાય આરસની નાની પ્રાચીન ચોવીસી છે. આ સિવાય પંચધાતુના ૩ ઈંચના ચોવીસ ભગવાન છે.

ઢાઈ પૈડી કા મંદિરમાં મૂળનાયક સફેદ આરસના પદ્માસન ૧૥ ફીટના શ્રી આદિનાથ ભગવાન છે. તેમની ડાબી તરફ સફેદ આરસના પદ્માસન શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન છે અને જમણી તરફ સફેદ આરસના પદ્માસન શ્રી આદિનાથ ભગવાન છે. નાનકડા પંચધાતુના પંચમેરૂ પણ છે. અહીં એક જ પાષાણમાં પ્રાચીન ચોવીસી પણ છે. તે સિવાય પ્રાચીન ૩ ફીટના સફેદ આરસના પદ્માસન પ્રતિમાજી છે. બીજી દેરીમાં છ પ્રાચીન પદ્માસન મૂર્તિઓ છે. પાછળના ભાગમાં નાના-મોટા થઈને ૮ ઈંચથી ૧૫ ઈંચ સુધીના પદ્માસન સફેદ તથા શ્યામ વર્ણના ઘણા પ્રતિમાજી છે. ભોંયરામાં પ્રાચીન સફેદ ૨૥ ફીટના શ્રી મહાવીર પ્રભુ સંવત ૧૮૨૬ વૈશાખ સુદ-૬ના રોજ પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમાજી છે.

સાંગાનેરમાં ખૂબ મોટી મહાત્મા ગાંધી હોસ્પિટલ છે, જેમાં તદ્દન ફી સારવાર અપાય છે. આ મહાત્મા ગાંધી હોસ્પિટલમાં ૩૦૦ જેટલા બેડ તદ્દન નિ:શુલ્ક છે, જેમાં ચોવીસ કલાક ડોક્ટરી સેવા ઉપલબ્ધ છે. દર્દીની સાથે આવેલાને રહેવા માટે નવા બ્લોક્સ પણ બાંધેલા છે.

સાંગાનેર ગામમાં મીઠાઈ-નમકીનની થોડી દુકાનો છે.